

V KOZJI ROG UGNATI IN ŠE KAJ

Pred to rečenico stojim že najmanj pol stoletja kakor bik pred rdečo ruto, prvič zato, ker me draži v nji eden najbolj kosmatih germanizmov, drugič, ker je v nemščini sami nesmiselna, tretjič, ker je njen slovenski prevod napačen, četrtič, ker je neekonomska, saj zadostuje skromnemu Kranjcu za natanko isti pomen glagol »ugnati« brez naslednjih treh besed. V SP se ta spak postavlja z neomadeževano togo, vtem pa nosita frazi »nimam časa« ali »sum je padel nanj« in še nekaj drugih pečat sramote na suknjiču, dasiravno so vse tako pošteno slovenske, kakor le biti morejo. Fraza »v kozji rog ugnati« je spalčena po nemškem *ins Bockshorn jagen* in pomeni toliko kakor *verblüffen* = zмести, zbegati, osupiti, *mundtot machen* = sapo vzeti, usta zamašiti, *zu Paaren treiben* = v beg pognati, premagati, kozjih molitvic naučiti i. p. Po Trübnerju (*Deutsches Wörterbuch* I, 380) so besedo *Bockshorn* = kozlov rog začeli že v srednjem veku rabiti za ime rastlin, ki imajo njih stročnati sadeži obliko kozjega roga. Tako se rožič (*Iohannisbrot*, *ceratonia siliqua*) v gn. narečju še danes imenuje *Bockshörnle*. Isto ime nosi tudi *fenum graecum* = grško seno ali rožnjača in še druge rastline, kar je pač menda narejeno po grškem *aigókeras*, lat. *aegoceras* v istem pomenu. V grščini je namreč *aix* ženskega in moškega spola, torej koza in kozel.

Iz te besedne rabe reklo *ins Bockshorn jagen* pač ni moglo nastati, zakaj to bi po naše pomenilo nagnati koga, recimo, v »rožično deteljo«. Zategadelj mora fraza imeti svojo posebno zgodovino. In res jo razlaga Trübner n. o. m. zelo prepričljivo. Po njem je prišla v navado okoli 1500 in se je kot izraz za stisko (*als Ausdruck der Bedrängnis*) hitro udomačila, ne samo v tej obliki, ampak tudi v drugih variantah, na primer *einen in ein Bockshorn treiben*, *spannen*, *sperren*, *stoßen*, *zwingen*. Beseda *Bockshorn* ima izvor v šolskem življenju. Po ljudskih šolah je bila že tedaj navada (kakor še v mojih šolarskih letih), da so učitelji nemirne, neubogljive in trmaste učence za kazen postavljali v kot, kjer so morali bolj ali manj dolgo stati ali tudi klečati. Ta »kazenski kot« se je imenoval *bockställe* = kozlovsko štalica. Namesto deminutiva *ställe* pa se je udomačila beseda *Horn*, ki se je v starejšem jeziku splošno uporabljala za *Winkel*. Potemtakem ni šlo za kozlov rog, marveč za kozlov kot. Po današnjem stanju jezika bi se torej tudi nemška beseda morala glasiti *Bockswinkel*, ne *Bockshorn*, ker *Horn* nima s kotom nič več opraviti. Enako napačen je slovenski prevod, pravzaprav sta v njem celo dve napaki: nemško se pravi *Bockshorn*, ne pa, recimo, *Geiß-* ali *Ziegenhorn* kakor *Geiß-* ali *Ziegenbart* poleg *Bocksbart*, torej ne »kozji rog«, ampak »kozlovski kot«. Zdaj je stvar jasna: s tem da je otrok postavljen v kozlovski kot, je prvič osamljen, da ne more s tovariši delati nemira, drugič pa ga je sram, skratka, paglavčič je ugnan. Iz kota v šoli je ugnanost brez težave prešla na razne druge situacije stiske; tako je glagol »ugnati« dobil vse tiste pomene, ki sem jih naštel zgoraj, in povsod zadostuje samcat sam za izčrpen izraz misli, ne da bi mu bil potreben kakršen koli rog ali kot. Sicer pa: pri večini drugih sestavljenk glagola gnati (z-, za-, iz-, se-, na-, raz-, po-, pre-, od-, prignati) je, kolikor vidim, mogoča in večkrat potrebna označitev smeri ali cilja na vprašanje kam?, samo pri glagolih podgnati (v pomenu splašiti) in ugnati je to vprašanje nepotrebno in celo nemogoče, nemogoča torej fraza »ugnati v rog«, pa bodi že kozji ali ovčji. Zategadelj bom zelo vesel, če bo SP v novi izdaji pokopal ta nesrečni kozji rog in mu zasadil križ na grob.

Podobno nedolžen obraz dela v Pravopisu tudi neozvezdeni germanizem »na psa priti« po nemškem *auf den Hund kommen* = ob premoženje priti, ob vse priti (biti), na boben priti, vse izgubiti, obubožati, osiromašeti, gospodarsko propasti, po gobe iti i. p. Tudi v tej frazi ima samostalni *Hund* s psom bržda toliko opraviti, kolikor *Horn* z rogom. Po kaj verjetni razlagi (kje sem jo bral, sem pozabil) je bila rečenica doma v rudarskem žargonu: tu je *Hund* (pisano tudi *Hunt*, slov. tujka hunt) rudarski voziček, s katerim se odvažajo ruda ali premog iz notrine rudnika na svetlo. V prejšnjih časih je bil običaj, da so rudarja za kak hujši prestopok degradirali tako, da so ga iz kopača ponižali v vozača — *der Mann wurde auf den Hund gesetzt, er kam auf den Hund* = mož je bil posajen na hunt, je prišel na hunt. Ker je bilo prevažanje vozičkov najslabše plačano delo, se je rudarjev gmotni položaj seveda

poslabšal, in tako je prišlo do današnjega splošnega pomena. Po domače bi se tak propad dal izraziti z metaforo »priti s parizarja na šajtrgo«: nekdanj je vozil s parizarji, danes potiska samokolnico. Naj gre potemtakem v tej frazi že za psa ali za hunt, v Pravopisu mora dobiti vsaj zvezdico, raje pa križ!

Ker sem prej dejal, da sta frazi »nimam časa« in »sum je zadel nanj« brez potrebe postavljeni ob sramotni stebèr, se mi zdi, da moram svojo trditev nekoliko utemeljiti. »Nimam časa« ni germanizem: isto frazo nahajamo že pri Ciceronu: (*non habere tempus*, pa tudi v drugih modernih jezikih, ne samo v nemščini. Če gre torej za germanizem, gre pravtako za latinizem ali anglicizem ali za posnetek iz kakega drugega jezika. Ne razumem, zakaj bi Slovenec ne mogel narediti kake fraze z natanko istim zasukom kakor Nemec ali Anglež ali Italijan, ne da bi njegov izraz dišal po »izmu«. Vsi ljudje imamo enake možganske vijuge. Prejšnja dva zgleda zaudarjata miljo daleč po nemškem Miheljnu, »imam čas« je pa pravtako moje kakor nemško ali latinsko. Nemec pravi na primer: *das Geld liegt auf der Straße, man braucht es nur aufzuheben*; ne vem, zakaj bi Slovenec ne mogel za »lahek zaslužek« uporabiti iste prisposodobе: denar leži na cesti, treba ga je samo pobrati. Ali diši to po nemškem? Seveda imamo poleg »nimam časa« preimenitni glagol »ne utegnem«, toda v določnih zvezah je med obema izrazoma vendarle rahla pomenska niansa. Raje porečem »ta človek ni celo življenje nikoli imel časa« kakor »ni celo življenje nikoli utegnil«. Prvi stavek jasno izraža pomanjkanje časa, v drugem je pa čas zabrisan in misel izražena nepopolno. Tudi reklo »sum je padel nanj« ni treba, da bi bil germanizem. Vzemimo namesto besede »sum« metaforični izraz »senca«: senca je padla nanj. To je dobro slovensko, pa naj bo »senca« rabljena v pravem ali v prenesenem pomenu: zasukal sem senčnik tako, da je senca padla nanj; okoliščnosti pri umoru so bile take, da je senca padla nanj = da je sum padel nanj. To je domače in ni odvisno od nemškega *der Verdacht fiel auf ihn*. Slovenec in Nemec sta našla tu po naravni poti isto metaforo. Kaj drugega je, če rečem, da je po očetovi smrti hiša padla na sina. Tu je Slovenec, ki je frazo prvi izrekel ali zapisal, mislil z nemškimi možgani; zato je reklo v slovenščini smešno, četudi se je stvar mogla končati tragično, saj bi bila hiša lahko sina ubila, ko je padla nanj. V nemščini te nevarnosti ni, zakaj Nemec pravi *das Haus fiel an den Sohn*, ne *auf den Sohn*. Če pa rečem, da je hiša prešla na sina, je to povsem v redu in ni germanizem, dasiravno ima Nemec natanko isto frazo: *das Haus ging auf den Sohn über*. Potemtakem je križec pred frazo »hiša pade na sina« upravičen, pred »sum pade nanj« pa ne, čeprav mi je reklo »sum leti nanj« ljubše.

Anton Sovrè

DVE GOETHEJEVI DRAMI IN PREŠEREN

1. *Iphigenie auf Tauris*. Prešeren, Goethe in Grillparzer so bili deloma sodobniki. Najmlajši med njimi je bil Prešeren. Ko je v njem dozorevala pesniška nadarjenost, sta bila Goethe in Grillparzer že slavna dramatika in so njiju dela igrali po vseh nemških odrih. Najstarejši in največji v tej trojici je bil Goethe, ki ga je Grillparzer kar oboževal. »Ich betete Goethe an,« piše enaindvajsetletni Grillparzer v svojem dnevniku dne 20. junija 1810. Svojo mladostno dramo *Sappho* je napisal leta 1817 pod močnim vplivom Goethejevih dram *Torquato Tasso* in *Iphigenie auf Tauris*. *Iphigenie auf Tauris* (citiram kratko *Iphigenie* ali »Ifigenija«) je izšla leta 1787 in jo imajo nekateri za najboljšo Goethejevo dramo. Na odru je »eine Zierde der deutschen Bühne«, pa je jasno, da je tako vnet prijatelj gledališča kakor Prešeren, ki je sam nameraval pisati dramo, poznal to umetnino. Našel pa nisem v »Ifigeniji« nobenega posameznega mesta, ki bi se o njem z gotovostjo trdilo, da je našlo odmev pri Prešernu v rabi istih izrazov.

Pač pa je *drama v celoti* morala napraviti na Prešerna močan vtis. Vsebinske je v glavnih potezah znana vsakemu, ki pozna grško mitologijo. Ko se je Agamemnon, vodja Grkov pred Trojo, po razdejanju mesta vrnil domov, sta ga doma ubila nezvesta žena Klitaimnestra in njen ljubimec Aigist. Očetovo smrt je po takrat splošno veljavni dolžnosti maščeval sin Orest s tem, da je ubil mater. Takoj po tem dejanju so ga začele preganjati Erinije, mučil ga je dvom, ali je prav ravnal, in ni našel miru nikjer več na svetu. Pretresljivo slika svojo nesrečo: *Das ist das Ängstliche von meinem Schicksal, / Dass ich, wie ein verpesteter Vertriebener, / Geheimen Schmerz und Tod im Busen trage, / Dass, wo ich den gesundsten Ort betrete, / Gar bald um mich die blühenden Gesichter / Den Schmerzenszug langsamen Tods verraten.* (II. de-